

УДК 331.101.26/.104

М. А. Однорог,
к. е. н., доцент, доцент кафедри економіки та економічної теорії,
Білоцерківський національний аграрний університет
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-6650-6181>
О. В. Ткаченко,
к. пед. н., доцент, доцент кафедри інформаційних технологій,
математики та фізики, Білоцерківський національний аграрний університет
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-2770-832X>
А. М. Побережній,
магістрант, Білоцерківський національний аграрний університет
ORCID ID: <https://orcid.org/0009-0002-1943-7272>
А. М. Денисова,
студентка, Білоцерківський національний аграрний університет
ORCID ID: <https://orcid.org/0009-0008-7628-8414>
Д. О. Манзій,
студент, Білоцерківський національний аграрний університет
ORCID ID: <https://orcid.org/0009-0004-8693-4943>

DOI: 10.32702/2306-6814.2025.7.163

ЕКОНОМІКА ПРАЦІ ТА СОЦІАЛЬНО-ТРУДОВІ ВІДНОСИНИ

М. Odnorog,
PhD in Economics, Associate Professor, Associate Professor of the Department of economics and economic theory, Bila Tserkva National Agrarian University
О. Tkachenko,
PhD in Pedagogical Sciences, Associate Professor, Associate Professor of the Department of information technology, mathematics and physics, Bila Tserkva National Agrarian University
А. Poberezhniy,
PhD in Economics, Bila Tserkva National Agrarian University
А. Denysova,
Student, Bila Tserkva National Agrarian University
D. Manziy,
Student, Bila Tserkva National Agrarian University

LABOR ECONOMICS AND SOCIAL AND LABOR RELATIONS

У статті розглядаються досягнення науки про економіку праці та соціально-трудові відносини, проблеми подальшого розвитку наукового забезпечення сталої економічної та соціальної динаміки. Акцентується увага на необхідності оновлення теоретико-методологічних засад цієї науки. Визначено, що одним із завдань наукових шкіл "трудоників" є синтез наукових досліджень, який передбачає взаємопроникнення та взаємозбагачення методологічних підходів, подолання неприйнятної методології економічного детермінізму, яка продовжує займати вагомі позиції. Досліджено нові підходи, на яких зосереджують увагу автори — це лише початку оновлення теорії праці та соціально-трудових відносин, оскільки йдеться про положення, судження, пропозиції, які не мають повсюдного визнання та повинні уточнюватися та розвиватись. Виокремлено нові грані як теоретичного, а й суто прикладного характеру коли окремі інститути соціально-трудової сфери такі як: ринок праці, соціальний діалог, корпоративна культура, соціальна відповідальність та ін. Розглянуто їх як такі, що здатні взаємно збагачуватися та викликати синергетичний ефект явищ та процесів.

З'ясовано, що нова економіка потребує нової структури капіталу нової якості робочої сили, нових компетенцій, об'єктивно породжує нові відносини, які фактично долають найману форму праці. Незважаючи на те, що це лише перші паростки, що виявляються у певних сегментах нової економіки, все ж таки необхідно усвідомлювати сутність нових трендів, враховувати нові

тенденції у соціально-трудових відносинах, які суттєво змінюють фундаментальні принципи світу капіталу та праці. Запропоновано гармонізацію інтересів ключових сторін соціального партнерства більше розглядати в контексті розширення відповідальності.

З позицій теорії йдеться про те, щоб економічно відповідальний за своєю природою бізнес, зацікавлений, перш за все, у покращенні економічних показників діяльності, став ще й соціально-відповідальним, зацікавленим у вирішенні соціальних проблем, які перебувають у полі зору найманих працівників. Запропоновано соціальне партнерство вважати одночасно і цивілізованою формою регулювання соціально-трудових відносин, а також інструментом розвитку та підвищення якості життя людей і формою залучення потенціалу та проявлятися на практиці нової якості соціальної відповідальності суб'єктів та інститутів ринкової економіки та суспільства в цілому. При такому розумінні місії соціального партнерства останнє постає як феномен не лише соціально-трудовий, соціально-економічний, а й соціокультурний, морально-духовний; як форма суспільного договору, який має на меті задіяти потенціал соціально-відповідальної діяльності, служити узгодженню інтересів особистості, організацій та суспільства в цілому.

The article examines the achievements of the science of labor economics and social and labor relations, the problems of further development of scientific support for sustainable economic and social dynamics. The author emphasizes the need to update the theoretical and methodological foundations of this science. It is determined that one of the tasks of the scientific schools of "laborists" is the synthesis of scientific research, which involves the interpenetration and mutual enrichment of methodological approaches, overcoming the unacceptable methodology of economic determinism, which continues to occupy a significant position. The new approaches that the authors focus on are only the beginning of the renewal of the theory of labor and social and labor relations, since they are provisions, judgments, proposals that are not universally recognized and should be clarified and developed. New facets of both theoretical and purely applied nature are highlighted in the case of certain institutions of the social and labor sphere, such as the labor market, social dialogue, corporate culture, social responsibility, etc. They are considered to be capable of mutual enrichment and cause a synergistic effect of phenomena and processes. It is found that the new economy requires a new capital structure, a new quality of labor force, new competencies, and objectively generates new relations that actually overcome the wage form of labor. Despite the fact that these are only the first sprouts that appear in certain segments of the new economy, it is still necessary to realize the essence of new trends, to take into account new trends in social and labor relations that significantly change the fundamental principles of the world of capital and labor. It is proposed that the harmonization of interests of the key parties to social partnership should be considered more in the context of expanding responsibility. From the standpoint of theory, the author argues that an economically responsible business, which is primarily interested in improving economic performance, should also become socially responsible and interested in solving social problems that are in the field of view of employees. The author proposes to consider social partnership as a civilized form of regulation of social and labor relations, as well as a tool for developing and improving the quality of life of people and a form of attracting potential and manifesting in practice a new quality of social responsibility of subjects and institutions of the market economy and society as a whole.

Ключові терміни: школа "трудовиків", наукове забезпечення, соціально-трудовий розвиток, методологія досліджень, економічне мислення.

Key words: school of "laborers", scientific support, social and labor development, research methodology, economic thinking.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ У ЗАГАЛЬНОМУ ВИГЛЯДІ ТА ЇЇ ЗВ'ЯЗОК ІЗ ВАЖЛИВИМИ НАУКОВИМИ ЧИ ПРАКТИЧНИМИ ЗАВДАННЯМИ

У період, коли відбуваються глибокі зміни в економічній системі та житті суспільства, коли світ глоба-

лізується і стає ареною формування принципово нових реалій, соціум вкотре змушений повернутися до переоцінки сучасної ролі людини, її праці, як і до переоцінки тих відносин, в які вона вступає з іншими людьми, інститутами економіки та суспільства. Це ставить нові, складніші вимоги перед економічною наукою, основним

завданням якої було і залишається дослідження закономірностей еволюції суспільства загалом і економічної системи зокрема, що передбачає збирання фактів, їх систематизацію, використання та підготовку необхідних висновків.

У розвиток попередньої тези акцентуємо увагу на тому, що кожен етап розвитку економічної системи, безумовно, вимагає переоцінки ролі домінантних продуктивних сил та всієї системи економічних відносин. Постійні зміни у масштабах, якості та структурі рушійних сил розвитку економіки, мають одночасно і еволюційний і революційний характер, справляють величезний вплив на процеси соціально-економічного розвитку, на суспільство загалом та його інститути зокрема.

Є всі підстави стверджувати, що складовою глобальних змін світу економіки є трансформація світу праці як наслідок одночасного походження, нашарування у часі та просторі трьох революцій: інформаційно-комунікаційної, інституційної та демоекономічної, а також дії низки інших чинників глобального характеру. Усвідомлюючи, що час простих пояснень пройшов, наведемо розгорнуті аргументи та обґрунтування, що підтверджують викладене вище. Насамперед акцентуємо увагу на багатовекторних, радикальних змін у структурі та ієрархії факторів виробництва, у життєвих циклах техніки, технології, товарів та послуг, в інноваціях які надають суттєвий часом суперечливий вплив на зміст, характер праці, форми та масштаби зайнятості, на структуру мотивацій та всю систему відносин у сфері безпосереднього застосування праці.

Під впливом названих революцій та низки інших об'єктивних факторів відбуваються суттєві зміни у співвідношенні "еталонів" технічного, економічного, біологічного та соціального часу. Звернімо увагу на той факт, що до середини ХХ ст. період зміни домінантних технологій приблизно дорівнював періоду зміни поколінь (у середньому 25 років від народження матері до народження дитини). Проте вже у 1970—1990-х роках зміна домінантних технологій відбувалася кожні 5—10 років, з подальшим стисненням періоду їхньої зміни. Отже, протягом зміни одного покоління людей іншим техніко-технологічна, організаційна, інституційна основи економіки змінюються неодноразово. При цьому в короткий проміжок часу не тільки прискорюються зміни, але й набуває нову якість технічний, технологічний, інформаційний стан економіки, як і суспільство загалом. До того ж на порядках вище зростає конкуренція у різних формах. Це вимагає іншої якості ресурсів праці, нових підходів до мотивації соціально-трудової поведінки, прискорення адаптації до змін реаліям; посилення уваги до морально-духовних цінностей та освіти (освіта протягом життя); інших компетенцій (здатність працювати в команді та в інформаційному середовищі, нестандартно мислити, підтримувати ефективні комунікації, адаптуватися до нових умов).

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

Дослідженням теоретичних і практичних основ економіки праці та соціально-трудова відносин займалися такі вітчизняні та зарубіжні науковці, як: О. Амоша, Дж. Амстронг, О. Білик, І. Гнибіденко, О. Грішнова,

Б. Данілішин, В. Данюк, Р. Дарендорф, О. Жадан, А. Колот, Н. Лук'яненко, М. Мескон, Г. Назарова, І. Новіков, О. Новікова, Н. Павловська, І. Петрова, М. Погорєлов, В. Савченко, М. Семікіна, Р. Хендерсон, А. Чухно та ін.

ФОРМУЛЮВАННЯ ЦІЛЕЙ СТАТТІ (ПОСТАНОВКА ЗАВДАННЯ)

Метою даного дослідження є поглиблення теоретичних та прикладних засад функціонування економіки праці та соціально-трудова відносин.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ ДОСЛІДЖЕННЯ

В узагальненому вигляді для сучасного світу праці України характерні такі основні тренди. З одного боку, проявляються загальноцивілізаційні закономірності економічної динаміки: розвиваються інформаційно-комунікаційні технології та науково-технічні новації; зростає мобільність, скорочується життєвий цикл технологій, товарів та послуг; підвищується роль людського капіталу; у структурі сукупного капіталу зростає частка нематеріальних активів тощо. У окремих сегментах економіки велика маса простої праці замінюється складною. Вхідження України до орбіти глобалізаційних процесів також змінює параметри сфери праці та ці перетворення багато в чому позитивні [1, с. 221]. Реальністю останніх років стало поява в економіці країни сегментів інноваційного розвитку, набувають європейські характеристики сфера обслуговування, фінансово-кредитна система, деякі інші галузі економіки. Глибокі зміни в економіці та суспільстві, що відбулися на межі двох століть під впливом науково-технічних новацій, поглиблення процесів усупільнення та соціалізації виробництва зумовлюють формування нового типу особистості — людини знань, людини інформаційної та соціальної.

Одночасно спрацьовує інший тренд, наслідки від якого мають протилежний характер. Йдеться про примітивізацію структури економіки, деградації багатьох галузей, масовому вимиванні наукомістких робочих місць. Це суворе, але справжня картина світу праці. Норвезький економіст Е. Райнерт у книзі "Чому багаті країни стали багатими, та чому бідні країни залишаються бідними" справедливо і образно зазначає, що в час падіння берлінської стіни поховано усвідомлення простої істини, що краще мати недосконалу обробну промисловість, ніж не мати ніякої.

Складовою глобальних змін світу праці, властиву Україні, як, втім і іншим постсоціалістичним країнам, є перетворення інституційного характеру. Останні пов'язані із зміною форм власності та власників, виходом на ринок нових суб'єктів відносин у сфері праці, зрушеннями у структурі та формах зайнятості. Однак, незважаючи на глобальність інституційних трансформацій, кардинальних змін у ефективності трудової діяльності не відбулося, не сформовано інноваційних видів зайнятості.

Суперечливі процеси відбуваються у змісті та характері праці. Подібно тому, як на початку ХХ століття з'явилися сотні тисяч робочих місць на конвеєрних лініях з монотонною примітивною працею, на зорі ХХІ

століття подібні робочі місця з'являються в офісах, в інших структурах при використанні сучасних інформаційних технологій. За прогнозами фахівців, структура робочих місць за складності виконуваних робіт і надалі залишатиметься неоднорідною. Зокрема буде проявлятися тренд, коли більша частина робіт з високою та надвисокою складністю буде уживатися з такою ж часткою робіт з низькою та наднизькою складністю.

До негативних тенденцій у сфері праці останніх двох десятиліть слід віднести редукцію духовних ідеалів на матеріальні блага, масове перетворення "людини розумної" у "людину економічну", здатну жертвувати такими цінностями як чесність, порядність, дружба, якщо ті заважають його "вищій" цінності — матеріального добробуту. Якщо неупереджено оцінювати справжні причини нездатності економіки вийти на траєкторію сталого розвитку, приходимо до висновку, що більшість причин криється в їхньому неекономічному характері, і серед них — неготовність соціуму до глобальних змін та мутація морально-духовних засад. Соціологічні опитування фіксують, що поширення набувають таких людських якостей, як недовіра, втома, байдужість, озлобленість, агресивність, розгубленість, страх. В результаті суспільство все більше і більше втрачає здатність подолати морально-духовний бар'єр на шляху до сталого розвитку.

В останні роки паралельно, але в різних напрямках розвивалися такі два процеси: з одного боку, інститути економіки та суспільства освоювали філософію соціальної відповідальності, з другого — формувалася культура безвідповідальності, набувала гіпертрофованих масштабів асиметрія в соціально-трудовій сфері. Таким чином, сучасний світ праці — це світ контрастів, у якому інтелектуалізація трудової діяльності уживається з примітивізацією, створення наукомістких робочих місць — з їх вимиванням, підвищення наукової компоненти людського капіталу — з деградацією останнього у зв'язку з втратою моральних цінностей та мотиваційних установок.

Вкрай суперечливою складається ситуація на ринку праці в якому менше місця залишається для стабільності і все більше для гнучкості, типові форми зайнятості інтенсивно заміщаються атиповими, а традиційні графіки робочого часу — нетрадиційними. Ми прагнемо більшої "нормальності", але в силу різних причин її уникаємо.

Одночасно підкреслимо, що сучасний світ праці не слід подавати лише у чорно-білих кольорах. Він має безліч відтінків, протиріч та невизначеностей. Треба розуміти природу протиріч у соціально-трудовій сфері, усвідомлювати, що йдеться про складні та остаточно ще не сформовані процеси, що відрізняються внутрішньою суперечливістю. Слід звернути особливе увагу і на те, що глобальні перетворення у сфері праці та соціально-трудових відносинах — це не феномен окремо взятої країни, а тренд світового масштабу. Інша річ, що масштаби та глибина перетворень, співвідношення вигод та втрат у кожній країні особливі.

Отже, два тренди у світі праці, на яких акцентувалася увага вище, межують один з одним. І який із них домінує — той, що викликає позитивні зміни, або той, що

породжує так звані ненормальності. Питання залишається відкритим.

Чи справді світ економіки загалом і світ праці зокрема перекинувся, і як у цих світах орієнтуватись? Переконали, що ми повинні забезпечити себе та інших від фатальних думок, зневіри у майбутнє, але це майбутнє слід сприймати інакше, дивитися на нього іншими очима, з іншою логікою сприйняти розвиток економіки та суспільства. Треба усвідомлювати, що життєдіяльність людей у XXI столітті, відбувається у світі, межі якого тільки формуються, а його динаміка є багатовекторною та інтенсивно змінюваною; у світі, в якому протягом найближчих десятиліть зміниться чи не все. Американський вчений І. Валлерстайн зазначає: "Мені здається, що соціум першої половини XXI століття за своєю складністю, нестабільністю та одночасно відкритістю набагато перевершить усе бачене нами у XX столітті" [2, с. 157]. Ситуацію, що склалася, І. Валлерстайн пояснює форматом сучасної світової системи, яка, "досягнувши точки біфуркації, увійшла до завершальної стадії розпаду і навряд чи існуватиме в найближчі п'ятдесят років" [3, с. 163]. У цих умовах досліджувати та освоювати економічні процеси та явища нового тисячоліття тим інструментарієм, та за допомогою методологічних основ минулого століття стає складнішим, а то й зовсім неможливо. Світом правлять ідеї — це справді так, і цей складний, суперечливий, на жаль, нестійкий світ, безумовно, вимагає нових ідей, нової економічної філософії, у тому числі усвідомлення нової філософії праці.

Комплекс факторів як внутрішнього, так і зовнішнього походження, і серед них — кардинальні зміни у структурі та ієрархії рушійних сил модернізації економіки, нестійкість соціально-економічних систем, перманентні кризові явища, необхідність надати суспільному розвитку стійкої динаміки актуалізують розвиток економічної науки. Суспільство потребує нових економічних знань, інноваційних програм, проєктів, рішень, що мають під собою глибоку наукову основу. В останні роки різко зріс інтерес до знань, проєктів, пропозицій, які продукує економічна наука. Кожен з нас на власному досвіді міг переконатися, що дедалі більше оточуючих людей молодого і середнього віку виявляє щире бажання пізнати природу та механізми функціонування господарських систем, розгадати економічну таємницю, дати наукове тлумачення фактів повсякденного економічного життя.

Чи відповідає наукова спільнота цим вимогам і чи є економічне мислення представників науки адекватним реаліям та вимогам сьогодення? Чи здатна наука, у її нинішньому стані, враховуючи фінансові, кадрові, організаційні, інституційні проблеми, працювати на випередження, змінюватися сама та змінювати навколишній світ з урахуванням нових вимог та викликів сучасності? Відповіді на ці запитання ніяк не можна назвати простими та однозначними.

Що стосується науки, об'єктом дослідження якої є праця і соціально-трудові відносини, є підстави констатувати, що в останні роки вона набула розвитку, збагатилася її предмет та методи дослідження. Якщо наука про економіку праці та соціально-трудові відносини розвивається, це означає, по-перше, що в цьому існує наукова та прикладна потреба, а по-друге, для її роз-

виту склалися певні обставини. До останніх слід віднести появу в Україні ряду наукових шкіл, які зайняли свою нішу, мають своє обличчя, стали центрами тяжіння соціально відповідальних учених, здатних творчо мислити. Вітчизняні наукові школи соціально-трудового спрямування розвиваються динамічно, вони орієнтовані на інновації та відрізняються високою суспільною корисністю.

Проте слід визнати, що діяльність таких шкіл здійснюється переважно не завдяки підтримці держави, а скоріше всупереч їй по відношенню до науки. Досягнення вітчизняних наукових шкіл у сфері економіки праці та соціально-трудових відносин — це в основному результат соціально-відповідальної діяльності їх представників, усвідомлення останніми своєї місії та ролі в розвитку нової економіки та громадянського суспільства.

Економічні науки рясніють різноманітними теоріями, методами, формулами, проте їм не дістає системного підходу до людини, глибокого опрацювання інтегральної концепції людини економічної, соціальної та відповідальної. Як слідство — замість "дерева економічної науки" маємо, за образним виразом А. І. Ананьїна, "сад каміння".

Вимушені констатувати, що на практиці стикаємось із колом протиріч: для наукового забезпечення практичних рішень соціально-економічного, соціально-трудового спрямування, формування сучасного економічного мислення членів суспільства необхідно мати науково вивірену економічну теорію; глибокі дослідження прикладного характеру. Однак економічна наука часто не в змозі вийти на траєкторію сталого розвитку через такі недоліки, як догматизм, еkleктика, сповідання віджилих теорій та інструментарію, некритичного запозичення теоретичних постулатів, що не відбивають реалій господарської практики та потреб розвитку суспільства. При цьому підкреслимо, що сказане характерне не тільки для вітчизняної науки і практики. Неупереджений аналіз свідчить, що такі "провали в теорії" на сьогодні властиві і науковим школам інших держав. Варіюють лише глибина та масштаби таких "провалів". З філософської точки зору сучасний стан формування світогляду та економічного мислення членів суспільства чітко визначив П. Рассел: "Глобальна криза, яка переживає людство в основі своєї кризи свідомості, і якщо ми хочемо зберегти світ, від нас потрібно щось більше ніж порятунок лісів, боротьба із забрудненням навколишнього середовища середовища ... Нам необхідно звільнитися від егоцентричного, матеріалістичного модусу свідомості, що породжує коло цих проблем" [4, с. 24].

Неупереджений аналіз свідчить, що науки соціально-економічного та політекономічного спрямування нав'язують соціуму думку в якій з надлишком присутній технократизм, індивідуалізм, штучні уявлення про людину, який постійно максимізує власні доходи, керується суто економічними інтересами. У той же час недооцінюється значення морально-духовної компоненти суспільного розвитку. Іноді складається враження, що процеси, що відбуваються в економічній науці, набувають незворотного характеру [5, с. 40].

Існує безліч простих щодо постановки питань, але складних для розуміння природи тих чи інших явищ, за технологією вирішення проблем на які досі немає переконливих наукових пояснень, наприклад:

— як трактувати вкладення у соціальну сферу — це витрати чи інвестиції?;

— які мінімально необхідні та максимально допустимі межі втручання держави у соціально-трудову сферу?;

— яка діалектика соціального та економічного розвитку та що є первинним — економічна чи соціальна політика?;

— що спільного та характерного в людському, соціальному та інтелектуальному капіталі?;

— як узгодити потребу в гнучкості ринку праці з необхідністю стабільності соціально-трудових відносин?;

— яким має бути співвідношення та пріоритети економічного та позаекономічного (морального, духовного, морального)?

Нерідко махровий економізм лише маскується під милозвучним терміном "соціоекономіка", але при цьому зберігаються принципи, судження, методологічні підходи та прикладні рішення, які далеко не завжди людиною орієнтовані [6].

Складається враження, що певна когорта вчених вбачає свою місію у соціальному прикрашанні, соціальному припудрюванні того, що не слід "припудрювати". Чи не звідси беруть витоки рапорти про "покращення життя вже сьогодні", про запровадження соціальних стандартів при скороченні соціальних інвестицій, про регіональний людський розвиток при його деградації тощо [7, с. 174].

На наше глибоке переконання, існує нагальна потреба в методологічному відновленні як економічної теорії в цілому, так і теорії праці та соціально-трудових відносин зокрема. Актуальність такого поновлення викликана кризою економічної теорії та суспільних наук, їх нездатністю уявити світ економіки та світ праці як цілісного об'єкта, виявити рушійні сили, асиметрії та протиріччя; дослідити різновекторні тренди та доміанти розвитку.

Справді, науковим публікаціям останніх років часто не дістає науково виваженої методології, логіки, культури досліджень. Це до речі, стосується і публікацій, авторами яких є авторитетні вчені розвинених країн. Звернімо увагу на такий методологічний казус. Економічна та соціологічна література рясніють твердженнями про перетворення знань, інформації на домінуючу форму багатства і саме це є початком нової економіки. Такої думки у своїй науковій праці "Револьюційне багатство" дотримуються, зокрема, американські вчені О. Тоффлер та Х. Тоффлер. Втім, як ці, так і інші автори, досліджуючи засади нової економіки, рушійні сили її розвитку, часто потрапляють у складні методологічні ситуації, тим самим себе заганняючи в безвихідь. Такою ж горою будуть і знання, якщо вони виявляються поза працею. Якщо неупереджено, з наукових позицій, логіки наукового пізнання спробувати визначити "початок багатства" у новій економіці, то таким початком, безумовно, є праця людини, але із суттєвим доповненням: праця творча, інноваційна, інтелектуально-насичена.

ВИСНОВКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ РОЗВІДОК У ДАНОМУ НАПРЯМІ

Серйозним недоліком багатьох публікацій на соціально-трудоу тематику є те, що основна увага в них зосереджується на констатації того, що є, і вкрай мало на тому, що має чи може бути. Принципово важливо виявляти тенденції розвитку соціально-трудої сфери, системно досліджувати великомасштабні та різновекторні тренди та домінанти розвитку. Саме при активній участі вчених у суспільстві має утвердитися інше бачення, інше прочитання, інше осмислення багатьох так званих вічних постулатів. Одна з таких "безперечних" істин звучить так: економіка первинна, а соціальна сфера, соціальний розвиток — вторинні, похідні. Це судження далекого минулого, свідомо чи несвідомо привнесені у XXI століття. Наявність подібних переконань може означати лише одне: консервативне мислення, яке і донині домінує у цій сфері, сформовано у багатьох членів суспільства, включаючи вчених на псевдонаукових трактуваннях невиробничого, непродуктивного, винятково витратного характеру соціальної сфери.

У суспільстві має утвердитися нове наукове мислення щодо взаємозв'язку, підпорядкованості, взаємозумовленості економічного та соціального розвитку. Якщо за традиційною схемою наукових канонів індустріального суспільства соціальне детермінується економічним, то сьогодні очевидним стає неадекватність цієї взаємозалежності. У постіндустріальному суспільстві економічна та соціальна сфери практично змінилися місцями. Економіка стала органічною частиною соціальної сфери, яка не лише поглинає результативну основу економіки, а й визначає більшу частину її енергетичного потенціалу, ресурсну базу, можливості зростання та розвитку.

Література:

1. Колот А. М., Герасименко О. О. Праця XXI: філософія змін, виклики, вектори розвитку: монографія. Київ: КНЕУ імені Вадима Гетьмана, 2021. 487 с.
2. Азьмук Н. А. Трансформація зайнятості при переході до цифрової економіки: глобальні виклики та стратегії адаптації: монографія. Київ: Знання, 2019. 335 с.
3. Антонюк Л. Л., Ільницький Д. О., Лігоненко Л. О., Денісова О. О. [та ін.]. Цифрова економіка: Вплив інформаційно-комунікаційних технологій на людський капітал та формування компетентностей майбутнього: монографія / за ред. Л. Антонюк, Д. Ільницького, А. Севастюк. Київ: КНЕУ, 2021. 337 с.
4. Гриценко А., Бурлай Т. Вплив цифровізації на соціальний розвиток. Економічна теорія. 2020. № 3. С. 24—51.
5. Сіденко В. Р. Виклики і ризики цифрової трансформації: світовий та український контексти. Економіка України. 2021. № 5. С. 40—58.
6. Колот А. М., Рябоконт І. О., Бабій Ю. М. Якість зайнятості за нової соціоекономічної реальності: теоретико-методологічні засади. Соціально-трудої відносини: теорія і практика. 2024. № 14 (1). DOI: [http://dx.doi.org/10.21511/slrrp.14\(1\).2024.02](http://dx.doi.org/10.21511/slrrp.14(1).2024.02)

7. Соціально-трудої права і виклики цифровізації: монографія / кол.авт.; за ред. Я.В. Сімутіної, М.М. Шушила. Київ: Ніка-Центр, 2023. 349 с.

References:

1. Kolot, A., & Herasymenko, O. (2021), Pratsia XXI: filosofiiia zmin, vyklyky, vektory rozvytku: monohrafiia [Work XXI: philosophy of change, challenges, vectors of development: monograph], KNEU, Kyiv, Ukraine.
 2. Azmuk, N. (2019), Transformatsiia zainiatosti pry perekhodi do tsyfrovoi ekonomiky: hlobalni vyklyky ta stratehii adaptatsii: monohrafiia [Employment transformation in the transition to the digital economy: global challenges and adaptation strategies: monograph], Znannya, Kyiv, Ukraine.
 3. Antoniuk, L., Ilnytskyi, D., Ligonenko, L. and Denisova, O. (2021, Ukraine. Tsyfrova ekonomika: Vplyv informatsiino-komunikatsiinykh tekhnolohii na liudskyy kapital ta formuvannia kompetentnostei maibutnoho: monohrafiia [Digital economy: The impact of information and communication technologies on human capital and the formation of competences of the future: monograph], KNEU, Kyiv, Ukraine.
 4. Hrytsenko, A., & Burlai, T. (2020), "The impact of digitalization on social development", Ekonomichna teor'a, vol. 3, pp. 24—51.
 5. Sidenko, V. (2021), "Challenges and risks of digital transformation: global and Ukrainian contexts", Ekonomika Ukrainy, vol. 5, pp. 40—58.
 6. Kolot, A., Ryabokon, I., & Babii, J. (2024), "Employment quality in the new socio-economic reality: theoretical and methodological foundations", Social and labour relations: theory and practice, vol. 14 (1), pp. 12—27. DOI: [https://doi.org/10.21511/slrrp.14\(1\).2024.02](https://doi.org/10.21511/slrrp.14(1).2024.02)
 7. Simutina, Y. & Shumylo, M. (2023), Sotsialno-trudovi prava i vyklyky tsyfrovizatsii: monohrafiia [Social and Labour Rights and Challenges of Digitalization: monograph], Nika-Centr, Kyiv, Ukraine.
- Стаття надійшла до редакції 13.03.2025 р.*

<https://nayka.com.ua>

Електронне фахове видання

Ефективна
ЕКОНОМІКА

Виходить 12 разів на рік

**Журнал включено до переліку наукових фахових
видань України з ЕКОНОМІЧНИХ НАУК (Категорія «Б»)
Спеціальності – 051, 071, 072, 073, 075, 076, 292**

e-mail: economy_2008@ukr.net

 viber: +38 050 3820663